

N 1- Царски орел

Господарят на нивите и посевите. В миналото е бил широко разпространен и хората вярвали, че царският орел пази реколтата от градушки, като се издига в небето и прогонва облаците. И това далеч не е лишено от логика, защото основна храна на царския орел е лалугерът и други мишевидни бозайници. През гнездовия период семейството унищожава огромно количество гризачи, с което несъмнено помага на човека при отглеждане на реколтата. Сега царският орел е изключително рядка птица. Гнездата в България са между 10 – 20 и това се дължи на различни причини – избиване и браконьерство, безпокойство през размножителния период, използване на отровни примамки, намаляване на подходящите места за гнездене, слаба размножителна способност, изчезване на лалугера, вследствие обрастване на обработваемите площи. През последните десетилетия царският орел се превърна в символ на усилията на природозащитната общност в България. Множество проекти на най-големите български природозащитни организации доведоха до почти 100 процентово увеличение на популацията му и показаха, че усилията на всички за възстановяване и поддържане на застрашени видове рано или късно се увенчават с успех.

N 2 - Ловен сокол

Една от най-редките грабливи птици. В началото на XX век е бил често срещан вид, а сега гнездата му са не повече от 20 и основаната причина за това е най-вече браконьерството. Събират се както яйца, така и млади птици - за отглеждане в плен. Някои “природозащитници” използват ловния сокол за ловуване, което не само, че е нарушение на българското и международно природозащитно законодателство, но е една от основните причини за изчезването на вида по нашите земи.

Улавянето на птици, събирането на малки и яйца от гнездата, разрушаването на местообитанията, отровните примамки и намаляването на хранителната база, води до все по-голяма опасност да загубим завинаги най-едрия български сокол, а с него и частица от нашата природа.

N 3 - Ливаден дърдавец

Известен като “Царят на пѣдпѣдѣците”. Малко по-едър от пѣдпѣдѣк, но с червени петна под крилете, този вид ясно се различава по увисналите си в полет крила. Ливадният дърдавец е сред най-застрашените видове в света. Познат на ловците, които вярват за него, че предвожда ятата на пѣдпѣдѣците и убийството му води до лесен и безпроблемен лов. По тази причина много често е отстрелван умишлено, но никой досега не е потвърдил успеха на лова на пѣдпѣдѣци. Ливадният дърдавец извършва миграции, които съвпадат с ловния сезон, а това заедно с фактът, че вида често се придвижва заедно с пѣдпѣдѣците, са сред най-големите му заплахи. Други причини за намаляване на числеността му са загубата на местообитания и нерационалните селскостопански практики. Косенето по традиционен метод и в неподходящия период, са причина десетки млади ливадни дърдавци всяка година да намират смъртта си под ножовете на косачките.

№ 4 - Гугутката

Макар че днес е позната на всеки, само преди 2 века гугутката е била напълно неизвестна птица в Европа. Тя е описана за науката в България, около Пловдив. През 1838 г. естествоизпитателят Фривалдски открива този вид, и до този момент гугутката е единствения вид грѣбначно животно, станало известно на света, именно от нашата страна. Гугутката е пример как един вид за съвсем кратко време може да завладее огромни територии. В началото тя е била разпространена само в страните с топъл климат от Мала Азия до Индия, Китай, Бирма, Корея и Япония. До 1932 г. в Европа е била разпространена само на Балканския полуостров, а до 1950 г. завладява и Средна Европа. След това покорява и останалата част на континента, преминава Ламанша, през 70'те години на XX век случайно достига до Бахамските острови, а от 1982 г. вече се среща и в Америка.

Гугутката е нагледен пример, че при наличие на подходящи условия, местообитания, хранителна база и липса на заплахи, всеки един растителен или животински вид може да завземе голяма площ и да се разпространи изключително бързо. В момента обаче гугутката в България намалява. Причините за това са много – загуба на места за гнездене, конкуренция, браконьерство, ловуване, интензивно селско стопанство с използване на пестициди и др.

№ 5 - Лешоядите

Известни са като „санитарите на природата”, заради уникалният им начин на хранене. В миналото широко разпространени и многочислени, днес лешоядите са на ръба на изчезването. В България са известни 4 вида – отдавна изчезналият брадат лешояд, изключително редкият черен лешояд, белоглавият и малкият /египетски/ лешояд. Тези величествени птици са едни от най-важните животински видове в екологичните мрежи. Храненето им с мърша и други животински продукти прави тяхната роля за прочистване на природата изключително важна. Сега край град Маджарово е запазена най-голямата колония на лешояди в България. Там се намира и специализираният природозащитен център за лешоядите - „Източни Родопи”. Усилията на много хора и организации доведоха до завръщането като гнездещ вид на изчезналия до скоро черен лешояд. Разбира се заплахите са многобройни – липса на домашни животни, с чиито трупове преобладаващо се хранят, пръскането с пестициди, ограничаването на местата за гнездене, браконьерството и използването на отровни примамки, са част от причините тези птици да са силно уязвими и застрашени.

№ 6 - Видра

Удивителен бозайник, застрашен на световно ниво. Живее по бреговете на реките, гъсто обрасли с растителност и гори или по скалисти брегове. Може да се наблюдава и ловувайки в морето. Много добър плувец, ловуващ през нощта, ловко улавящ риба, дори и в пълна тъмнина. Именно поради тази причина много животни стават жертва на рибарски мрежи или са убивани от рибарите. Заплахи за вида са загубата на местообитания, замърсяване на водите, водещо до пропускливост на кожата, охлаждане и умиране, както и директно отравяне, строителството на малки ВЕЦ, браконьерство заради ценната кожа на този бозайник. Всички тези фактори са причина видрата да е изчезнала в много страни на Европа. България все още има една от най-стабилните популации на видра, но с много ниска численост.

№ 7 - Прилепи

Прилепите са едни от най-древните бозайници. Появили са се преди около 55 млн. години, а днес заедно с гризачите са най-разпространените млекопитаещи в света. България е една от европейските страни с най-богата прилепна фауна – 30 вида. Това се дължи на разнообразните климатични фактори и местообитания, на запазените все още стари гори и множество пещери. Прилепите са единствените бозайници, използващи активен полет, при това със завидно умение и с помощта на ултразвук

успяват в абсолютна тъмнина да уловят и най-малкото насекомо. Въпреки твърдението, че прилепите са слепи, това не е така – те пълноценно използват зрението си.

Българските прилепи са изключително насекомоядни. Един прилеп с тегло 15 грама изяжда от април до октомври около 1,8 кг насекоми! Прилепите използват най-разнообразни местообитания – пещери, минни галерии, скални цепнатини, дървета, жилищни и други постройки. Характерна е смяната на зимни и летни убежища. Повечето прилепи раждат само по едно малко, което женските кърмят. Това е периодът, когато тези животни са най-застрашени – ако бъдат обезпокоени, малките падат от майките и са обречени. Опасен е и периодът на зимен сън. Тогава жизнените функции са сведени до минимум и едно евентуално събуждане води до бърза загуба на енергия, която прилепите не могат да компенсират, защото тогава липсва тяхната храна. Подобно на птиците, някои прилепи извършват миграции, обикновено не по-дълги от 100 – 300 км, но са известни и случаи с дължина над 1000 км.

Прилепите са изключително непознати, интересни и напълно безвредни животни. Те несправедливо са обвинявани за покровители на тъмните сили, предвестници и причинители на нещастие. Това естествено не е така, а напротив, в районите където живеят прилепи, насекомите почти никога не се превръщат в бедствие. Жертви на суеверия поради тяхната силна привързаност към определени, ненакърнени от човека местообитания, те са изключително уязвими от нашата дейност. Веднъж напуснали ни, те никога не се завръщат обратно!

№ 8 - Лалугер

Едва ли има някой, който да не е виждал това симпатично и изключително интелигентно животинче по поляни и ливади из цялата страна. Живее на колонии, а зимата преживява като заспива зимен сън (хибернация). През това време жизнените му функции са сведени до минимум, а за енергия използва натрупаните през лятото подкожни мазнини. Често се изправя на задните си крака и следи местността, като при опасност издава характерно писукане - сигнал за опасност, използван и от други дребни бозайници (напр. хомякът). Множество са факторите, които водят до бързото изчезване на този вид – интензивно селско стопанство и използване на пестициди, изоставяне на ливади и пасища и обрастването им с високи треви, палене на стърнища и наводнения. Всичко това е причина лалугерът да е застрашен на световно ниво и популациите му в България бързо да намаляват. Лалугерът е основна хранителна база на редица други застрашени видове – царски орел, египетски лешояд, пъстър и степен пор и др.

N 9 - Пъстър и степен пор

Едни от най-редките български бозайници. Населяват открити пространства, хранят се най-вече с гризачи – лалугери, хомяци, по-рядко с гущери, змии, птици. Загубата на местообитания и браконьерството, са причина днес те или техните следи да се наблюдават изключително рядко. Много съобразителни и интелигентни животни, те носят незаслужено славата на безпощадни убийци. Както всички порови – невестулки, златки, белки, те се преследват от човека заради щетите, които нанасят на стопаните. В повечето случаи обаче те са пренебрежимо малки и не оправдават убиването им.

N 10 - Етруска земеровка

Един от най-дребните бозайници на планетата с размери едва 3,6 до 5,2 см и тегло от 1,25 до 2,34 грама!!! Поради малките си размери и голямото съотношение между площта на тялото и теглото, етруската земеровка, както и всички мишевидни гризачи, изключително бързо губят енергия под формата на топлина и не могат да поддържат постоянна телесна температура. Поради тази причина дори само кратък период без храна, води до смърт. При липса на храна или в по-студено време може за няколко часа да изпадне във вцепенение. Характерно за земеровките е воденето на малките от майката на “керван”. Етруската земеровка е хранителна база за някои от совите, а използването на пестициди, интензивното селско стопанство и загубата на естествени местообитания водят до намаляване и изчезване на популациите ѝ.

N 11 - Тюлен монах

Тюленът монах е най-едрият бозайник в Черно море - дължина 230 до 430 см и тегло до 400 кг. Тюленът изглежда голямо и тромаво животно, трудно се придвижва по сушата, но във водата е невероятен плувец.

Наречен “монах”, заради потайния и уединен начин на живот, днес той е не само един от най-редките видове на Земята, но е и един от най-застрашените от изчезване. От нашето Крайбрежие тюленът изчезва масово през 80те години на XX век, а от Черно

море - в средата на 90те. От тогава до днес единични животни се срещат рядко по нашето Черноморие, като последното сигурно наблюдение е от 1995 г. край с.Синеморец.

Късното полово съзряване, ниската численост, изчезването на местообитанията, човекът с неговите действия и бездействия, водят този вид към изчезването му от лицето на Земята.

Непознаването на вида и неразумното отношение от страна на човека доведоха до там нашите деца никога да не видят властелина на Черно море.

N 12 - Рис

Един от изчезналите видове на България. Всъщност отделни животни навлизат на наша територия, но сигурни данни за размножаване на вида няма. В миналото е бил многоброен и до началото на XX век се е срещал в почти всички наши големи планински масиви – Стара планина, Средна гора, Рила, Пирин, Родопи, Витоша, Странджа. След това е избит напълно!

Рисът има интересна биология – потаен, с остро зрение и слух. Може да забележи летящ орел от 4 км и да чуе чупенето на съчки далеч в гората. Катери се леко, а широките му лапи му помагат да тича и в много дълбок и мек сняг. Рисът е най-голямата европейска котка, но е сравнително дребен, спрямо другите представители на семейството. Той мяука и мърка като домашна котка и често звуците издавани от дивите котки, могат да бъдат сбъркани с него.

N 13 - Черноврата стрелушка

Една от най-редките змии, не само у нас, но и в света. Разпространена е единствено по нашето Южно Черноморско крайбрежие и съвсем спорадично в Мала Азия. Не агресивен и не отровен вид, достигащ дължина до 100 см. Някои от находищата ѝ са вече изчезнали, погълнати от индустриализацията и масовото строителство в

крайбрежната ивица. Вид силно уязвим от човешката дейност, поставен на границата на оцеляването. Събирана от колекционери, черновратата стрелушка е един от магнетичните видове за световните херпетолози и “природолюбители”. Числеността ѝ – от няколко десетки до няколко стотици екземпляри, е причина улавянето и убиването дори на едно-единствено животно, да бъде критично и пагубно за вида.

N 14 - Змия червейница

Една от редките и силно уязвими от човека змии, която води изключително потаен начин на живот. На дължина достига едва 30-40 см. Обитава сухи, припечни с проветриви почви места, като животът ѝ преминава почти изцяло под повърхността. Заради това е напълно сляпа – различава вероятно единствено тъмнината от светлината и не притежава слънцезащитни пигменти в кожата си. Храни се най-вече с ларви на мравки, по-рядко със самите мравки. Не хапе и не е отровна. За съжаление обаче начина ѝ на живот и местообитанията ѝ са една от основните причини за намаляването и изчезването на вида. Строителството на хотели по крайбрежието, прокарването на нови пътища и магистрали, както и урбанизацията са сред основните причини змията червейница вече да е изчезнала от множество от своите находища.

N 15 - Сухоземни костенурки

В България се срещат два вида сухоземни костенурки – шипобедрената и шипоопашатата. За съжаление все по-рядко срещани се, а на много места и вече изчезнали. Тези древни същества, съвременници на динозаврите и невероятният юрски свят, оцелели и преминали през толкова природни катастрофи и катаклизми, в съвременното намериха своя непобедим враг – Човекът. Костенурките не притежават красивото оперение и певческите способности на птиците, нито сложното поведение на бозайниците, които им помагат по време на размножителния период. Единственото, което е нужно, за да се размножават е да се срещнат. И колкото по малко са, толкова по-рядко могат да се срещнат и да оставят потомство. На много места у нас, а и в целия им ареал костенурките изчезват необратимо и само от тяхното целенасочено опазване зависи тези видове да продължат живота си на Земята. Събирането за колекции и продажбата за сувенири, яденето на костенурки, разрушаването на местообитанията им, строителството, прокарването на пътища и горските пожари са заплахите, с които ако не се преборим ще имаме възможност да виждаме костенурки, единствено в музеите и зоопарковете.

N 16 - Балканска чесновница

Все по-намаляващ вид жаба, разпространен предимно на Балканския полуостров и обитаваща лъсови райони, пясъци, черноморските дюни. Балканската (сирийска чесновница) е нощен вид, и във връзка с нощния си живот зеницата на окото ѝ е вертикална, както при котките. Специфичните местообитания на вида са причина за неговото масово унищожаване. Изравняването и изораването на дюните, за създаване на повече удобства за туристите по плажовете, изтъпкването, строежа на високоскоростни пътища без необходимите за много животни проходи, новите огромни хотелски комплекси и пресушаването на влажните зони са причините този вид, а и много останали постепенно да изчезват.

N 17 - Алпийски тритон

Един от нашите 4 вида опашати земноводни, но със сигурност най-редкия и застрашен представител. Силно уязвим от промените в неговите местообитания – високопланински езера и заблатени мочурища. Замърсяването на водите, изграждането на язовирни стени, туризма, строителството в алпийските зони на планините са опасни за алпийския тритон дейности. Този ледников реликт, обитаващ най-високите наши планини, съществува в много тесни екологични граници и всяка промяна в условията на средата, може да доведе до изчезването му. Както всички тритони, и този древен представител на опашатите земноводни има уникалната възможност за регенерация – възстановяване на загубени части от тялото – опашка, крайници, око.

N 18 - Див шаран

С голяма сигурност може да се каже, че едни от най-уязвимите и застрашени от човека животински групи е тази на рибите. Големият антропогенен натиск, намаляването и изчезването на местообитанията, браконьерството, замърсяването, корекциите на речни течения, неустойчивото ползване на водите, са причини много от рибите да намаляват, а някои от тях и да изчезват.

Така например широко разпространеният в миналото див шаран, вече е изчезнал в много части на страната. Този древен вид, реликт от старото Сарматско море, миело с

водите си бреговете на почти цяла южна и югоизточна Европа, сега е на прага на съществуването си. Освен всички изброени причини, зарибяването с културни форми и раси на вида, „за укрепване на популациите и увеличаване на рибните запаси” е довели до хибридизиране, а на практика и до изчезване на дивата форма на шарана.

Ситуацията с дивия шаран ясно показва до какво може да доведе загубата на генетична идентичност на видовете – създаване на нови раси и форми, нямащи нищо общо с естествения див вид, и в крайна сметка до изчезването му.

N 19 - Балканска пъстърва

Балканската пъстърва е вид с голям риск от изчезване, защото е тясно специализирана към горните течения на реките – богати на кислород, с ниска температура и силно течение речни участъци. Риболовството със забранени методи и уреди – взрив, отрови, мрежи, нерегламентирания улов, строителството на прагове и бентове без необходимите рибни проходи, замърсяването, просветляването и корекцията на водни течения, водят до изчезването на този вид. Зарибяването с чуждите видове - сивен и американска пъстърва, които въпреки, че не се размножават в естествени условия, също са заплахи за вида. Зарибяването с екземпляри извън местната популация, пък води до загуба на генетична идентичност – във всички райони на страната екземплярите са генетично свързани, което води до намаляване и загуба на биоразнообразие на генетично ниво.

Дивият шаран и балканската пъстърва са само едни от примерите как с добри помисли – увеличаване на рибните запаси, може да се предизвикат нежелани последици за дивите растителни и животински видове, които в крайна сметка да доведат до тяхното изчезване.